

irodalom jegyzékét nem olvashatjuk a könyv végén.

Marton József a BBTE Római Katolikus Teológiai Kar dékánja és a Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet jól ismert egyháztörténész professzora. Írásait mindig szívesen veszem kézbe, mert alapos tárgyi ismeretről tesznek bizonyosságot. A feltárt anyagot úgy rendszerezi, hogy abban jól lehet tájékozódni, és így hamar eligazítást kapok kérdéseim megválaszolásához. Mint tudott, a szerző elsősorban egyetemistáknak szánta e könyvet az egyháztörténet irodalmául. Ha tehát diákként erre tekintek, a tanulmány jól megfelel e célnak. A könyv nyelvezete

egyszerű, könnyen érthető, s úgy gondolom, azok is élvezettel fogják lapozni, akiknek érdeklődése nem feltétlenül az egyháztörténet területére esik.

A *Keresztény középkor* olvasása után tényleg megváltozhat az úgynevezett „sötét” középkorról alkotott képünk, hogy tudniillik a középkor semmivel sem volt sötétebb, mint az emberiség fejlődésének bármelyik másik szakasza (13). Ezt az állítást tényleg alátámasztja a könyv 277 oldala, melyet szeretettel ajánlok minden olvasó figyelmébe.

Kerékyártó Zsolt
a kolozsvári Protestáns Teológia
III. éves hallgatója

Szent Ágoston vallomásai

Akadémiai Kiadó–Windsor Kiadó, Budapest 1995. I–II. köt.

„Nagy, igen nagy az emlékezet ereje, Istenem – tágas végeláthatatlan szentély ez! Ki hatol el a mélyéig? Pedig az emlékezet a szellemnek egyik képessége, része természetemnek, s én még azt sem tudom egészen átfogni, ami vagyok!” Ágoston, miután Vallomásainak első kilenc könyvében felidézte életének meghökkenítő fordulatokkal teli eseményeit a gyermeki eszmélés első képeitől kezdve megtéréséig, a tizedik könyvben döbbenten megáll, és maga sem hiszi, hogy sok mindenre tudott ennyire pontosan emlékezni. Ez az élmény arra ösztönzi, hogy oldalakon keresztül elemezze az emlékezés titkos természetét. „Íme, mennyit jártam-keltem emlékezetem világában, miközben Téged kerestelek és az emlékezetemen kívül nem találtalak meg. Mert nem is találtam benne rólad olyasmit, amire ne emlékeztem volna, amióta Téged ismerlek. Mert mióta rólad tanultam, nem feledtelek el.”

Ágoston azon gondolkodók közé tartozik, akikben ha egyszer felvillan egy felismerés, nem tudnak szabadulni tőle, körbe-körbe járnak, tapogatóznak, forgatják, és ha egy időre félreteszik is, később nagyobb tudás és tapasztalat birtokában újra előveszik, és mélyére hatolva új megvilágításba helyezik. Így volt Ágoston is az emlékezettel. Később, *A szentháromságról* című nagy művében részletesen kifejti, hogy az emberi lélek a Szentháromság tükörképe: az értelem, az emlékezet és az akarat egysége alkotja a lényegét. E három alapján lehet megítélni az igazi tehetséget: „Minél biztosabban, könnyebben emlékezik, minél élesebb az elméje, és minél szorgalmasabb a tanulásban, annál ígéretesebb a tehetsége.” A Szentháromság személyeinek egységére Ágoston leginkább az *id quod est ipse* kifejezést használja, a *Deus vero cum Verbum genuit, id quod est ipse genuit*, vagyis: „Mikor ellenben Isten Igét nemzett, mivoltával azonosat nemzett.” Eszerint a Szentháromság sze-

mélyei között semmiféle valóságos különbség nincs, az Atya, Fiú, Szentlélek elnevezések csupán Isten három felénk mutatott arcának vagy modusának megjelölései. Ezt a teológiai irányzatot Sabelliusról szabellianizmusnak is mondjuk. A szabellianizmust az egyház többször is elítélte.

A teremtett világban fellelhető egységek és hármasságok a teremtő Isten nyomai. Ágoston mindig figyelmeztet arra, hogy e nyomok a látható dolgokban csupán halványan utalnak a Szentháromságra, példák, melyek segítik az Istent kereső értelmet a misztérium megközelítésében. Az Atya princípiuma a Szentléleknek és a teremtményeknek, úgy, amint az apostol is tanítja: „Mindazáltal nekünk egy Istenünk van, az Atya, akitől van a mindenség, mi is ő benne; és egy Urunk, a Jézus Krisztus, aki által van a mindenség, mi is ő általa.” (1Kor 8,6)

Ágoston nem volt rendszerező alkatú teológus. Írásainak jó része nem egyéb, mint válasz a keresztyén világ minden pontjáról érkező levelekre, amelyek a legkülönfélébb problémák megoldására kérik fel. Több mint 200 levele maradt fenn; ezek közül nem egy valóságos kis értekezés. Fáradhatatlanul harcolt az eretnokségek ellen, de legmélyebb gondolatait a Szentíráshoz írt kommentárjaiban és homíliáiban találjuk, kiváltképpen a zsolttárgyarázatokban, valamint János evangéliumáról és első leveléről írt szövegeiben. Jellegzetes teológiai öröksége nem az eretnokségekkel folytatott viták eredménye.

„Bizonyossá vált abban, hogy a szentírásbeli kinyilatkoztatástól vezetett keresztyén filozófia feladata nem más, mint hogy Isten megismerésére törekedjék, Istennek az emberi lélekben fellelhető képmásán keresztül. Ezt fejtette ki Ágoston híres értekezésében, a *De Trinitatē*ben (*A Szentháromságról*), mely szerint a lélek tudása önmagáról olyan egységben lévő

hármasság, amelyben „tükör által homályosan” reflektálódik a teremtő élete. Az egyén saját léte, saját gondolkodása, saját akarata nem lehet a kétely tárgya, de az „én” ezen arculatai önmagában nem elegendőek és nem is önállóak. Az „én” nem tarthatja fenn önnön létezését, nem hozhatja létre önnön tudását, nem elégítheti ki önnön vágyait.

A teremtés forrása „a jó Isten akarata, hogy legyenek jó dolgok” – hangsúlyozza a *De civitate Dei* (*Isten városáról*) írt könyvében. Ágoston hitte, amit a neoplatonikusokól megtanult: „Isten a minden létezés alkotója.” A teremtő szeretet kiáradó energiája képezi egész teológiájának legfőbb elvét. De még a formátlan anyag is, noha a legközelebb van a „nemléthez”, lényegileg jó, mert Isten teremtette. A gonosz eredete nem az anyagi létben keresendő. Ágoston következetesen visszautasította azt, hogy az emberi élet anyagi feltételeinek tulajdonítsa az emberi gonoszság okait. Ami ismeretelméletét illeti, Platón nyomán, azt hirdette, hogy az igaz ítéletek meghozatalának képességét nem lehet kívülről beletáplálni az elmébe.

Teológiai-filozófiai könyvében a *De doctrina Christiana* (*A keresztyén tanításról*) szólva, Ágoston megállapítja: Isten a legfőbb lét, a legfőbb jó. A gonosz: Isten tagadása, ez a teremtmény természetes állapota, ebből kell felemelkednie. Az ember Isten dicsőítésére és a jó cselekvésére szabad akarattal rendelkezően teremtett, de elhagyta teremtőjét és a bűn állapotában a halálba zuhant. Isten kegyelmével azonban átalakítja az embert, képessé teszi a jóra. Kiválasztja azokat, akiket kegyelemben akar részesíteni. Az eleve elrendeltség is fellelhető Ágoston tanításában. Esztétikai nézeteire az arány, a harmónia csodálata jellemző. A világegyetemben megnyilvánuló ritmus, szimmetria, arányosság és hasonlóság az egységre, a harmóniára való törekvés ki-fejezője, melynek célja: Isten szemlélése.

Etikájában Ágoston elfogadja az ókori etikaelmélet alapfeltevését, hogy az a helyes magatartás, amely a boldogságnak, az emberiség egyetlen egyetemes céljának elérését szolgálja. A világegyetem olyan rendezett fogalom, amelyben a lét lépcsőfokai értékbeli rangsort is jelentenek, ahol az alacsonyabb rendű értéket alá kell rendelni a magasabb rendűnek; így a testet a léleknek, a lelket pedig Istennek. Az embernek ismernie kell helyét a világegyetemben, és ha már tudja, önként el kell fogadnia ezt. Ágoston a szeretet szóval jelöli a magatartásra ható etikai értékelést. A szeretet az az erkölcsi hatóerő, amely az embert cselekvésre ösztönzi. A legmagasabb rendű jó, amelyben az ember elérheti tökéletességét, nem más, mint Isten, akinek természete az agapé – az önzetlen szeretet –, a szó újtestamentumi értelmében. Isten szeretetében részesülve, az emberek úgy szerethetik egymást, ahogy Isten szereti őket.

Ágoston kora történelmileg nyugtalan korszak volt: hanyatlása korát élte a Római Birodalom, az Egyházat pedig különféle tévtanítások osztották meg. Amikor Marinus hadvezér diktatúrát vezetett be Észak-Afrikában, Ágoston kihirdette, hogy az Egyház újra az üldözés állapotába került. Ő maga így írta le a helyzetet: „Akkoriban könnyen lehetett embert találni a rágalmozásra. Könnyen akadt valaki, aki bármit bizonyított, amit parancsoltak neki, ha megígérték, hogy ezzel megmentheti az életét. És egyetlen tanú vallomása alapján úgy távolítottak el embereket az útból, mintha közönséges gonosztevők lettek volna.”

Kis dolgokban is megbizonyosodott, hogy Ágostonnak igen jó gyakorlati érzéke volt a lelkipásztori munkában. Közös asztaluk lapjára ráírta a következő szöveget: „Ha valakinek a nyelve szívesen köszörülődik távollévők életén, az tudja meg, hogy ez az asztal nem neki való!” Amikor pedig Hippóban éhínség volt,

beolvasztotta a templom arany felszerelési tárgyait, a kelyheket is, és eladva az aranyat az árával segítette a nyomorúságban lévőket, az oltárnál pedig fából készült kehellyel misézett, mondván: „az Úr vére is fán ontatott értünk!”

Egy beszéde, amelyet a püspökké szentelése évfordulóján mondott, elárulja, hogy mennyi gondja volt, és mi mindent kellett tennie a gyülekezetért: „A lázítókat dorgálni, a kislelkűeket vigasztalni, a gyengéket ölbe venni, az ellenfelekkel megküzdeni, a rágalmozóktól óvakodni, a tudatlanokat tanítani, a resteket serkenteni, a vitatkozó kedvűeket fékezni, a beképzelteteket kijózanítani, a kötekedőket megbékíteni, a szegényeken segíteni, az elnyomottakat kiszabadítani, a jókat bátorítani, a rosszakat elviselni, és – ó – mindenkit szeretni. ... Újra meg újra prédikálni, vitatkozni, inteni, építeni, mindenki számára készen állni – nagy teher, nyomasztó és fáradságos munka.”

Egyszer prédikáció közben elvesztette a gondolatmenet fonalát, és egészen más irányba folytatta beszédét, mint eredetileg tervezte. Mikor az asztalnál ez szóba került, Ágoston úgy vélte, az Úr engedte meg ezt az emlékezetkihagyást, hogy az az előre meg nem fogalmazott mondatok valakinek szóljanak a hallgatóságban. És valóban: nem sokkal később jött valaki, egy kereskedő, és megvallotta, hogy eddig ő donatista volt, de az előbb elhangzott prédikáció második fele úgy meggyőzte, hogy visszatér a katolikus hitre.

A mai emberre a legnagyobb hatást Ágoston írásai közül, kétségtelen a *Confessiones (Vallomások)* című teszi. Nem önéletrajz ez, hanem inkább fejlődésrajz; az első kilenc könyv visszapillantás az addig megtett életútra, lélektani kitérő a tizedik, s a három zárókönyv írásmagyarázat. Élete ellentmondását akarta tisztázni: megmagyarázni, miként jutott el az agnoszticizmustól a manicheizmuson és neoplatonizmuson át a keresztyéniségig.

Önéletrajzi események, hála- és dicsőítő imák, értékítéletek, filozófiai eszmeváltások összessége ez a mű. Isten-kereső, vívódásainak érzelmeitől áthatott, kételyeivel viaskodó ember szólal meg. Babits méltón jegyezte fel: „a világirodalom főművei közé tartozik ez a könyv”. A közép- és újkorban Vergilius eposza mellett a legelterjedtebb írás, mely élesen hatott Dantera, Petrarcarra, Erasmusra, Rousseaura.

A *Vallomások* hetedik könyvében Ágoston elmondja, hogyan tekintett önmagába, s ezáltal hogyan találta meg Istent –, a változhatatlan világosságot”, aki minden jóság és igazság megismerésének forrása. Megtérésének halhatatlan története a *Vallomások* nyolcadik könyvében olvasható. Kereste a magányt, ezért egyik milánói barátjának kertjébe húzódott vissza. Sírt, mert a szívét egymással ellentétes erők feszítették, és imádkozott, sőt kiáltozott kilátástalanságában. „Meddig még Uram?” A zsoltáros szavában újra meg újra magára ismert, és akkor váratlanul meghallott egy vékony gyermekhangot, amely ezt ismételte: „Tolle-lege, tolle-lege”, azaz „Fogjad-olvasd, fogjad-olvasd”. Kezébe vette az előtte fekvő Szentírást és ennél az igehelynél ütötte fel: „Mint nappal, ékesen járjunk, nem dobzódásokban és részegségekben, nem bujálkodásokban és feslettségekben, nem versengésben és irigységben: hanem öltözzétek fel az Úr Jézus Krisztust, és a testet ne tápláljátok a kívánságokra.” (Róm 13,13–14) Ez Isten válasza volt a kiáltásokra és békét, megnyugvást adott Ágoston szívének: „Úgy áradt szívembe a szó, mint az erős fény, amely elűzött minden bizonytalankodást és sötétséget.” Az út, amely harminckét évig tartott, elvezette az Úrhoz. Hosszúnak tűnt, de a felfedezést, Krisztus megtalálását úgy őrizte a szívében ezek után, mint a hála kiapadhatatlan forrását.

A *Vallomásokat* Ágoston 397 és 400 között írta, több mint tíz évvel megtérése

(386) után: nagyjából élete útjának a felén járt, amikor számadást készített. Ekkor már jelentős művek hosszú sora állt mögötte, s ő maga tekintélyes helyet foglalt el az Egyházban.

Ágoston *Vallomásainak* alaptémáját, a következő idézet foglalja össze: „Oly későn szerettelek meg Téged, te mindig új és régi szépség, későn szerettelek meg. De hogyan történhetett ez: te bennem voltál, és én kívül voltam saját magamon. Hívtál engem, és a kiáltásod legyőzte a süketiséget; felragyogtál, és fényességed elűzte vakságomat; illatod felhője felgomolygott és belélegeztem, és most epedek utánad, megízleltelek, és most éhezem és szomjazom Rád; megérintettél, és fellángoltam a békességért, amely Tőled való.”

Új műfajt teremtett Ágoston, szinte előzmények nélkül. Stílusára is ugyanez vonatkozik. Két feltűnő jelenségre figyelhetünk fel: az egyik a vallásos lírizmus, a retorikus zeneiség; a másik az antitetikus szerkesztés, a paradoxonszerű kiélezettség. Az utóbbi végső fokon a világnézeti alapállás természetével függ össze, amely megköveteli a szubjektív és az objektív pólus szüntelen átcsoportosítását egymásba. Az ószövegségi lírizmus legszebb példái a zsoltárok.

Ágoston *Vallomásainak* minden olvasója világosan láthatja, hogy milyen nagy szerepet játszanak a valláserkölc kérdései, milyen drámaian jelenik meg a külső és a belső ember, a bűn és az erény, a rossz s a jóra irányuló akarat harca. Felfogása szerint az ember a maga erejéből képtelen a jóra, még ha ismeri is; már a helyes választás akarati állapotban, de még inkább a döntés állhatatos érvényesítésében Isten kegyelmére szorul.

Balogh József kitűnő fordításában kapjuk kézhez Ágoston *Vallomásait*, immár másodjára, 53 év után. A neves Ágostonkutató hosszú évekig, évtizedekig érlelte, csiszolta fordítását, és amikor a Parthenon

kétnyelvű klasszikusai sorozatban megjelentette 1943-ban, olyan kiválóságok méltatták, mint Kühár Flóris és Schütz Antal. A jól sikerült fordítás ma is friss, él és lüktet, hűen követve a latin eredetit.

A könyvnek van azonban egy hiányossága is: nem tartalmazza a *Vallomások* utolsó három könyvét, amelyek sajátos módon ugyan, de mégis a teljes írás szerves részét képezik. A kötet használhatóságát és értékét viszont fokozza a tudományos bevezetés, amelyben Balogh József felvázolja Ágoston szellemi fejlődését és a *Vallomások* utánozhatatlan sajátos vonásait.

A *Vallomások* reprint-kiadásként látott napvilágot két szép kötetben. Hűséges tolmácsolójának Borzsák István profesz-

szor állít méltó emléket előszavában. Felvázolja mozgalmas életét, tragikus halálát és számba veszi tanulmányait, amelyek szerzőjük nevét nem csak Magyarországon, de külföldön is híressé tették.

Utószóként elmondhatjuk, hogy Ágoston, a keresztyén ókor kimagasló egyháztanítója akkor válik igazán vonzóvá, amikor felfedezzük, hogy milyen sokban hasonlítunk hozzá mi, mai emberek. Személyének különös varázsa, a fáradhatatlanul kutató és töprengő elme, boldogságvágya és az igazság utáni szomjúsága. Sokszorosan megfogalmazott vezérigéje: „Nyugtalan a mi szívünk, mert csak Istenben talál nyugodalmat.”

Bányai László

Üdvözöljük az *Igazság és Élet* folyóiratot

Igazság és Élet. Folyóirat a lelkipásztori és nevelői munka számára.

I. (új) évfolyam 1. szám. 2007. Próbafüzet.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Fazakas Sándor.

Kiadja: Református Továbbképző Intézet. 40026 Debrecen, Kálvin tér 16.

Tel/fax: 52/516-826. E-mail: tovabbk@drk.hu, fazakass@drhe.hu.

A kiadást támogatja: Tiszántúli Református Egyházkerület.

Szeretettel üdvözöljük a Tiszántúli Református Továbbképző Intézet *Igazság és Élet* című kiadványát. A folyóiratot a lelkipásztori és nevelői munka számára bocsátották útjára. Azt is mondhatnánk, hogy egy újjászületésnek vagyunk tanúi, ugyanis az *Igazság és Élet* már előbb napvilágot látott 1935-ben, s az akkor Vasady Béla szerkesztésében indított lap célkitűzése is ez volt: segítséget nyújtani a lelkipásztori és nevelői munka számára. Az akkori szerkesztők a Kolozsváron kiadott *Az Út* című folyóirat kiegészítéseként jelentették meg kiadványukat. A mostani szerkesztők sem hagyták figyelmen kívül a történelmi párhuzamot és a folyóiratukat a Kolozsváron újraindított *Az Út* kiegészítéseként, testvérlapjaként jelentet-

ték meg, hogy ilyen vonatkozásban is teljes legyen Jézus Krisztus *én-mondása: Az Út, Igazság és Élet*.

Örvendetes, ünnepi az *Igazság és Élet* lap újraindítása, viszont szomorú, hogy most *Az Út* további megjelentetésének éppen akadályai támadtak. Különböző okok miatt, lehet, hogy egy ideig megint szünetelni fog. Viszont épp ez az érdekes és talán Isten gondviselése fedezhető fel benne, hogy amikor egy szakmai folyóirat eltűnni látszik, megszületik egy új. Olyan, amely a lelkipásztori munka egyik alapterületén, az ígéhirdetésben akar segítséget nyújtani. Erre a segítségre szükség van mind a Tiszántúlon, mind Erdélyben és az egész magyar református Anyaszentegyházban.